SOBİDER
Sosyal Bilimler Dergisi The Journal of Social Science

Yıl: 4, Sayı: 11, Haziran 2017, s. 220-227

Şule ÇELİKKAN[1]

SİGMUND FREUD'DA YARATMANIN PSİKOLOJİSİ: PSİKANALİTİK SANAT

Özet

Sigmund Freud yirminci yüzyılı önemli ölçüde etkilemiş bir düşünürdür. Araştırmacı kimliğiyle psikanalizi insanların ruhsal sorunlarını tedavi etmek için kullandığı gibi bu alanı diğer tüm alanlarla ilişkilendirerek insanlığın ruhsal ve manevi olarak iyileşmesi için elinden gelen gayreti sarf etmiştir. Psikanalizi sanatla ilişkilendirerek, sadece sanat yapıtının değil onu yaratan sanatçının da bir bilinçaltı okumasını gerçekleştirmiş, sanat ve yapıt sayesinde sanatçının,izleyicilerin ve tüm toplumun bilinçaltı yüklerinin hafifleyeceğini düşünmüştür. Sanat ve estetik arasında kesin bir ayrım gerçekleştirmiştir. Estetiğin güzellikle ilgilendiği yerde sanatın daha kalıcı ve güçlü zihni ve ruhsal bir yönü bulunduğunu kabul etmiştir. Onun için sanat, bilinçaltı dilin okunması için güçlü bir vasıtadır. Bunun için sadece etkilendiği sanatçıların yaşamları ve yapıtlarıyla ilgilenen Freud, psikanalitik bir sanat anlayışının öncüsü olmuştur. Bu sanat anlayışı sanat yorumlamalarına bilimsellik niteliği de kazandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sigmund Freud, Psikanalitik Sanat, Sürrealizm, Bilinçaltı, Leonardo da Vinci

THE PSYCHOLOGY OF CREATING AT SIGMUND FREUD: PSYCHOANALYTICAL ART

Abstract

Sigmund Freud is a considerably influential thinker of the twentieth century. As an investigator, he has used psychoanalysis to treat people's mental problems, and he has made every effort to improve the spiritual and spiritual healing of humanity by associating this field with all other areas. By relating psychoanalysis to art, he read subconscious of not only the work of art but also the artist who created it, and he

[1]Yrd.Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü., gecesule@gmail.com

thought that the subconscious burden of the artist, the audience and the whole society would be alleviated through art and work. He made a definite distinction between art and aesthetics. Where the aesthetic is so interested in beauty, he acknowledges that art has a more permanent and powerful mind and spiritual side. For him art is a powerful vehicle for the subliminal language to be read. Freud, who is only interested in the lives and works of the artists he has been influenced by, has pioneered a psychoanalytic understanding of art. This understanding of art has also brought scientific qualities to artistic interpretations.

Keywords: Sigmund Freud, Psychoanalytical Art, Surrealism, Subconscious, Leonardo da Vinci

The Psychology Of Creatıng At Sıgmund Freud: Psychoanalytıcal Art

Sigmund Freud, diğer bir deyişle yirminci yüzyılın dahi ve etkileyici düşünürü, düşünceleri ile kendi çağdaşlarını şaşırtıp etkilemekle kalmamış aynı zamanda kendisinden sonra gelen düşünür ve sanatçıları da etkilemiştir. Bilinçdışının bir dil gibi okunabileceği anlayışıyla geliştirmiş olduğu psikanaliz yöntemi bugün hala en çok tartışılan yöntemlerden birisidir. Ancak Freud'un uygarlaşmaya, sanata, dine ve bilime bakış açısının da olağandan çok farklı olduğunu düşünmemiz için birçok sebep bulunmaktadır. Özellikle uygarlaşmada dahil olmak üzere giderek manevi alanlara dahil edebildiği yaşamın itkisi yada itici gücü anlamında libido anlayışıyla döneminin tabularına meydan okumayı başarabilmiştir. Cinsel bastırılmışlık ve bu anlamda libidonun etkin gücünü her şeyin kökeni olarak düşünmüştür. Bu köken o derece güçlüdür ki aynı zamanda kültürün, dinin, dilin, sanatın ve uygarlığın da kökeninde bulunmaktadır. Bu çeşit düşünen bir adamın döneminin düşüncesi ve algısını ne derece değiştirdiğini tartışabilmek mümkün ama oldukça da zordur. Çünkü bu aynı zamanda görülenin görüldüğü gibi olmayabileceği, hislerin ve hayal gücünün ruhsal dünyada yarattığı etkinin çözümlenmesinin oldukça zor olduğunu kabul edersek daha da karmaşıklaşır. Ancak Freud bu çözümleme işini hemen hemen her alana olduğu gibi sanata da uygulamış ve insanların önemli manevi alanlarından biri olarak değerlendirdiği sanatı gerek din gerekse bilimle iç içe değerlendirmiştir. İnsanın sahip olduğu bilimsel ve sanatsal değerlerin Goethe'den alıntıladığı bir pasajla din duygusunun yerini doldurabilecek bir yapıya sahip bulunduğunu belirtirken, dinin ancak bunların bulunmadığı durumlarda başvurulabilecek yaşamsal bir ruhsal amacı karşıladığından bahsetmiştir. " Kim bilim ve sanata sahipse sahiptir dine de. Kim yoksunsa ikisinden de sarılmalıdır dine. Bu sözler bir yandan dini insanın en üstün iki eseri ile bir karşıtlık içine sokuyor, öte yandan da yaşamdaki değerleri açısından birbirlerinin yerini tutabilecekleri yada birbirlerinin yerine geçe bileceklerini iddia ediyor"(Sigmund 2004:35). Bu iddianın Freud'u etkileyen yanlarından belki de en önemlisi zıtlıklar ve karşıtlıklarla dolu bir yaşamın ve birbirleriyle çatışıyor gibi görünen alanların verdiği haz duygusudur. Nasıl ki insanda sürekli haz ve sürekli mutluluk duygusunun bir süre sonra körelmeye ve insanı zevkten yoksun bırakmaya doğru gidebileceği aşikarsa, süreklilik yerine zıtlık ve karşıtlıklarla dolu bir yaşamın ve çatışan alanların da daha zevk verici olduğu aşikardır. Freud bu anlamda bilinçaltının karanlık yönlerinin bilinçle, toplumsal ve ahlaki değerlerle çatışmasının haz ve mutluluk verici olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda bakıldığında bu aslında kendi yöntemini üzerine kurduğu psikanalizin insan için iyileştirici gücüne de imada bulunmaktadır. Sanatla ilgili genelde az yazan Freud, derdinin psikanaliz yöntemiyle sanat yapıtından daha çok sanatçı çözümlemesi olduğunu göstermiştir. Ancak bunu yaparken, sanat yapıtlarının ne tür bir yaratıcılıkla

yaratıldıklarını incelemeye de zaman ayırmıştır. Ona göre sanat yapıtları, yaratıcılığı, hayal gücü olmayan, bu donanımdan yoksun olan kişinin ulaştığı bir tatmin aracıdır: " Bu fantezi tatminleri içinde ilk sırada sanatçı aracılığıyla kendisi yaratıcı olmayan kişiler için bile ulaşılabilir kılınan sanat eserlerinden alınan zevk gelir. Sanatın etkisine açık kişiler için, buna haz kaynağı ve yaşamsal teselli olarak ne kadar değer biçilse azdır. Ama sanatın sağladığı hafif narkoz, yaşamın sıkıntılarından geçici bir uzaklaşmadan fazlasını veremez ve gerçek sefaleti unutturacak kadar güçlü değildir"(Sigmund 2004:40). Tatmin aracı yaratan sanat eseri, sanatçı vasıtasıyla yaşamın güçlüklerine karşı bir teselli yaratır ama bundan fazlasının olmadığının altını çizen Sigmund Freud bunu ısrarla belirtir. Sanat yapıtı zevk verir ve yaşamın sıkıntılarından geçici bir uzaklaşma sağlar. Bu anlamda Friedrich Nietzsche'nin sanatın bir yalan olduğunu, sanatçıların ise en büyük yalancılar olduğunu çünkü gerçeklere katlanabilmek için elimizde sadece sanat olduğunu söyleyen düşünceleriyle Freud'un düşünceleri birbirine benzemektedir. İkisi için de sanat gerçeklerle mücadele etmede bir basamaktır. Dolayısıyla her iki düşünürde sanatın iyi ki var olduğunu ama uzun süreli bir şifa sağlamadığını belirtmektedirler. Ancak sanat ve estetik arasında ayrım yapan Freud yine de tercih etmesi gerekse sanatı tercih edeceğini belirtmektedir. Çünkü estetik ona göre insan üzerinde haz sağlayan ve geçici bir rahatlık veren öznel bir etkiye sahipken ve uygarlıkta güzelliğe ihtiyaç duyarken, sanat bir tür ruhsal iyileştirme, bir tür katharsis(arınma, boşalım), insanın tutkularından arınması, kendisi ve karanlık dürtüleriyle, korkularıyla yüzleşmesi için daha güçlü bir fırsat yaratır. Bu nedenle sanat güçlü ve derin etkilidir. Sanatın gayesi güzellikten ötedir. Ancak estetik, güzelliği tam anlamıyla anlamada ve tanımlamada da başarısızdır. Güzellik, cinselliğe ve insanın bir uyarıcı etkiye yönelmesindeki itkiye bağlıdır. Ona göre insan ne sadece duygusal ilişkilerden, ne eylemlerden ne de ruhsal tatminden beslenmelidir. Çaba harcamak bunların her biri için olmalıdır. Bu anlamda estetik insanların kafasındaki hiçbir sorunu çözmediği gibi güçleştirir. Sanat, daha güçlü bir ifade biçimidir: " Estetik bilimi, güzelin duyumsandığı koşulları inceler, ancak güzelliğin doğası ve kökeni konusuna bir açıklama getirememiştir. Her zaman olduğu gibi bu başarısızlık bol miktarda içeriksiz güzel sözle örtülmüştür"(Sigmund 2004:42). Bu anlamda estetikte yeni bir açıklama çabası göremeyen Freud, estetikte zihni yada insanı zorlayan bulmacalar bulamadığını belirtmektedir. Bunun yerine söylenen içeriksiz sözler ile tutarsızlık güzel sözlerle geçiştirilmiştir. Freud sanatın güçlü ve derin etkisini özellikle hayal gücü yetisi ile ilişkilendirmektedir. Ona göre hayal kurmak bir korunmadır. Sanatçı, hayalden gerçeğe gidip ayakları yere sağlam basarak geri dönüp bu hayali insanlarla paylaşabilir ve onları da bu hayale katabilir: " Hayal kurma dünyasının haz ilkesinden gerçeklik ilkesine geçiş sırasında gerçek yaşamda vazgeçmek zorunda kaldığımız bir dürtün doyumunun yerini tutmak üzere düzenlenmiş bir korunma olduğu anlaşılmıştır. Sanatçı da tıpkı nevrotik kişi gibi doyurmayan gerçeklikten bu hayal gücünün dünyasına geri çekilmiştir. Ancak nevrotik kişiden farklı olarak içine çekildiği bu dünyadan tekrar gerçekliğe giden yolu bulmayı ve gerçekliğin içinde sağlam zemine basmayı becerebilmiştir"(Octave 1992:99). Bu anlamda sanatçı ve nevrotik kişi arasında bağlantı kuran Freud, sanatçının güçlü bir şekilde hayalden gerçeğe dönebilme ve bunu diğer insanlarla paylaşabilme yetisinin bulunduğunu belirtir. Psikanalizin sanat konusunda bu anlamda yapıta ad koyup onu değerlendirebileceğini ama asıl değerlendirebilme ölçütlerinin onun uzmanlık alanının dışında olduğunu belirtir. Hayal gücü deposu ona göre sanat yapıtı da olabilir, yanılgı, ruh hastalığı yada çocuklukta olabilir ancak bütün bunlar onun ilgisini çekmez. Bunu ısrarla belirten Freud, kendisinin sanat ve sanatçıdan anlamadığını, derdinin bir sanat yada edebiyat tarihi kaydetmek olmadığını söylemekle

yetinmiştir. Zaten oldukça az olan sanatla ilgili değerlendirmelerini sadece sevdiği ve etkilendiği sanatçıların yaşamlarını ve yapıtlarını psikanaliz yoluyla çözümlemek amacıyla yazmış ve değerlendirmiştir. Az etkilenen ancak etkilendiği zaman kolay kolay bu etkiden sıyrılamayan Freud, örneğin Michelangelo' nun Musa heykeline haftalarca gidip bu heykeli saatlerce izlemiş ve ondan sonra bu heykelle ilgili görüşlerini kaleme almıştır. Sanat yapıtları yoluyla onu yaratan sanatçının bilinçaltının kendisini ele verebileceğini ancak bundan sanatçının bile haberinin olmayacağını söylemiştir. Ancak yapıtları yoluyla sanatçıyı okumak fikri Sigmund Freud'un belki de en çok eleştiri aldığı düşüncelerinin başında gelmektedir: " Freud, sanat ürünlerini bilinçdışının bilgisine götüren değişik bir yol olarak yorumlar(işin ilginç yanı ise ne sanatçının ne de okurun umurundadır) sanatçı okuruna değil de psikanalizciye açık ettiği yanlarından tıpkı rüya gören yada hayalci birinde olduğu gibi tamamen habersizdir"(Octave 1992:100). Bu şekilde bir okumanın yapılabilmesi için yapıtın içeriğinin her tür biçim ve teknikten önemli olduğunu belirten Freud, yapıtların kendisini duygusal yönden etkilediğini ama bunları yorumlayabilecek bir anlayışta bulunmadığını belirtmiştir. Buna sebep olarak ise, akılcı yanının daha ağır basmasından dolayı kendisinin bir yapıta kapılıp gidebilecek duygusal yapıdan yoksun bulunmasını göstermektedir. Bu anlamda ona gelenekçi olmak ve kendi sınıfının zevklerine göre yazmak eleştirileri de yöneltilmiştir: " Freud'un sıkça değindiği sanatsal yaratıcılık gizi Romantik ve Romantizm sonrası düşüncenin ortak temasını yansıtır. Musa adlı yazısında sanat uzmanı olmadığını kabul eder, kendi çağının ve kendi ait olduğu sınıfın insanına özgü zevkleri vardır"(Chris 2009:142). Nitekim, Freud, gerçekten de yaşamında olduğu gibi sanat anlayışında da gelenekçi bir tutumla hareket etmeyi tercih etmiştir. Bu anlamda modern sanatlara ve görsel sanatlara çok değinmeyen ve hatta tercih etmeyen, operalara sıklıkla gitse de müzikle ilgili yazmamayı seçen Freud, sanatçının, sanat yapıtlarını yaratma gerekçelerinin altında yatan psikolojik ilgilerin genellikle ne olduğunu araştırmaya kendini sevk etmiştir. Onun dışında başka bir amacı olmadığını sıklıkla belirterek, sanatçının hayal gücü ve çocuğun oyun kurma becerisi arasında ilgi olduğunu belirtir. Sanatçının hayal gücü tıpkı rüyalardaki gibi bilinçaltını göstermektedir. En bastırılmış, dile getirilmemiş hayaller tıpkı rüyalardaki gibi yapıta aktarılır ve bu anlamda yapıtın araştırılması sanatçının bilinçaltının bir çözümlemesidir. Yaratıcılık, bilinçaltındaki dürtülerin somutlaşmış halidir. Ve Freud buna yüceltme adını verir. Yüceltme,bir nevi libidonun dönüştürülmesidir: " Bütün yaratıcılığın altında yatan mekanizma yüceltmedir yani cinsel enerji yada libidonun toplumsal yada estetik yönden daha çok kabul görür biçimlere aktarılması ve dönüştürülmesidir"(Chris 2009:142). Tabi ki bu dönüştürme Freud'a göre, diğer alanlarda körelmelere neden olmaktadır. Kendisini etkileyen bir ressam olarak Leonardo da Vinci'nin eserlerini inceleyen Freud, onun birçok eserini bilinçaltı cinsellik dürtüleriyle açıklamış ancak bu çözümlemesi kimileri tarafından ciddi şekilde tenkit edilmesine sebep olmuştur. Cinsel ilişki yada libidonun uygarlaşma yolunda baskı altına alındığını ve toplumsala dönüştürüldüğünü belirten Freud, yapıtın, bilinçaltı bir anlamın zengin içeriğiyle dolu olduğunu düşünür. Sanatçının bilinçaltından izleyici yada dinleyicinin bilinçaltına duyusal gönderimlerde bulunulur. Bu anlamda Freud, bilinçaltının derinlikli incelenmesi yoluyla ruhun incelenmesine giden süreçlerin ve psikanalize olan ilginin de artmasına sebep olmuştur:

" Freud her şeyden önce insan ruhunun bilimsel incelenmesi için ilk aracı yöntemi keşfeden kişidir. Dahi olarak nitelenebilecek yaratıcı yazarlar ruhsal süreçler konusunda bölük pörçük iç gözlemler kazanmıştır ama Freud' dan önce sistemli bir inceleme yöntemi olmamıştır "(Sigmund 2000:15). Daha önce insan ruhuyla ilgili daha çok yazın alanında sanatçıların

eserleri ile sistemsiz şekilde elde edilen tutku ve duyguların bilgisi, Freud ile sistemli ve derinlemesine incelenmiştir. Bu aynı zamanda insanın ruh sağlığını düzeltme ve tedavi etme imkanlarıyla psikanalizin her alandaki etkinliğini artırmıştır. Aynı zamanda insan ruhuna ait bilinçaltı etmenler ile ilgilenen sürrealist sanatın gelişmesine öncülük etmiştir. Sürrealistler, özellikle yazı ve resim alanında bilinçaltının etkinliğini göstermeyi amaçlayan otomatik yazı, rüyaları resmetmek ve otomatik çizgiler gibi etmenleri sıklıkla kullanmışlardır. Çağdaş sanatlarla ilgili olmayan Freud, psikanalizi, sanatın yaratım süreciyle, koşullarıyla, algılanmasıyla ilgili süreçleri vurgulamak için kullanmıştır. Bu nedenle psikanaliz başta sanat alanında yaygın değilken sonrasında ona olan ilgi artmıştır: " Freud psikanalizi üç önemli amaç,yani bazı sanatçıların kişilikleriyle ve (tahminen yapıtlarıyla) ilgili açıklayıcı bilgiler sunmak, yaratıcı süreci anlatmak ve daha az görülse de, seyircilerin sanat yapıtlarına nasıl tepki gösterdiklerini ve bu yapıtları nasıl yorumladıklarını araştırmak için (algılama kuramının özelliğidir) farklı derecede başarıyla kullanmıştır"(Chris 2009:144). Bu anlamda sanatta yaratıcılığın, sanatçının kişiliğinde kendini göstermesine ve yapıtın algılanma ve yorumlanma sürecinin psikanalizle olan ilişkisine dikkatleri çeken Freud, sanatçının karmaşık ve düzensiz incelediği ruha, sistemli bir şekilde gözetleme ve değer biçebilme özelliklerinin psikanaliz vasıtasıyla sağlanabileceğini dolaylı yoldan belirtmiştir. Dolaylı diyebiliriz çünkü Freud başta da belirttiğimiz gibi kendini sanat alanında uzman olarak görmediğini her fırsatta belirtmiştir. Ancak şu bir gerçektir ki psikanalizle birleşen sanat, ruhu iyileştirme görevini her daim başarılı bir şekilde yerine getirmiştir. İnsanın hem doğasından hem de toplumdan kaynaklanan baskılar yüzünden ruhunun hastalandığından ve bunun iyileştirilmesi için insanın kendini birtakım yaratma alanlarına yönlendirdiğinden bahseden Freud'un radikal söylemlerinden ilki de bu baskı altına alınan doğaların suçluluk duygularını bastırmak için kültür, sanat ve dini yarattıkları söylemidir. Tutkuların bilinç üstüne çıkarken baskı altına alındığını ve bunun sağlıksız olduğunu belirten Freud, insanların sağlıklarını kaybetmemek için hayal güçlerini kullandıklarından ve baskılardan sanat gibi manevi alanlara yönelmek suretiyle geçici bir şekilde kurtulduklarından bahseder. Sanatçı ve alımlayıcının bilinçaltı yüklerini atmak için sanatı kullandıklarından, ancak bu eser ve yorumlama süreciyle aynı zamanda sanatçının ve alılmayıcının bilinçaltının da açığa çıktığını düşünen Freud, bu vasıtayla bilinçaltının nesnel bir şekilde incelenebileceğini düşünmüştür. " Sanat yapıtı karşısında insanın psişik, fizyolojik ve zihinsel değişimlere uğradığı saptanmıştır, sanatçı yaratarak bilinçaltındaki yükünden kurtulduğu gibi, alımlayıcı da bunu sanat yapıtına katılarak gerçekleştirir"(Nejat 2004:178). Dolayısıyla sanat, sanatçı ve alımlayıcı için bir ruhsal tedavi işlevi görürken aynı zamanda sanat yapıtının bir nesnel okuma ile çözümlenebileceği düşüncesi sanat yorumuna nesnel bir kriter sağlamış olur. Ancak sanatın zıtlarla ve çelişmelerle dirençli bir yapıda olması gerektiğini belirten Freud, yapıtın kendini ele vermeye karşı dirençli bir yapısı olması gerektiğini belirtir. Çünkü bu direnç yapıtın keşfedilmesi için duygular kadar aklın çözümsel etkisini de ortaya koyar. Sanatın, yapıt vasıtasıyla duyguları titreştirdiğini ama niye etkilediğinin bilinçaltında bilinemez ve belirlenemez durduğundan bahseden Freud, ancak bunun yine de çözümlenmeye yatkın olduğunu belirtmiştir. Bunu, " sanat yapıtlarının en görkemli ve en etkileyicilerinden bazıları bizim anlayışımız için hala çözülmemiş bilmecelerdir. Onları hayranlıkla izliyoruz, karşılarında donakalıyoruz, ama bizim için tam olarak ne ifade ettiklerini söyleyemiyoruz "(Christfried 2013:84-85). diyerek belirtmiştir. Bu anlamda sanatçının bilinçaltının okunması ve aynı zamanda sanat yapıtının bir bilmece gibi okunması gerektiğine inanır. Bu durum sanatı ve sanat yapıtlarını daha cazip hale getirmektedir. Eğer yapıt kendini açıkça ele verseydi, hayranlık

duygusu uyandırmazdı. Sanatçının amacı o hissiyatı hissettirmek ve ruha dokunmaktır. Bunun için alımlayıcının yorumlama sürecine aklı ve duygularıyla katılması gerekmektedir. Dolayısıyla her sanat eseri yorumlanabilir bir yapıdadır: " Freud'a göre, sanat eserinin ilk bakışta açık bir konusu vardır ama onu yorumladığımız zaman, örtülü anlamı da ortaya çıkabilir. Bu anlam her yorumcu için değişik olabilir. Sanatı ilginç yapan da bu örtülü yada arka yapısıdır"(İhsan 1991:136). Yine de Freud bu örtülü anlamın açığa çıkarılması konusunda temkinli davranmıştır. Çünkü insanların duyguları ve bu duyguyu yaratan yapıttan etkilenme durumları farklıdır. Hatta bu etki sonucunda ortaya çıkan katharsis(arınma) bile farklı farklıdır. Dolayısıyla Freud duygu ve yorumlamanın altındaki belirsizliğe dikkatleri çekerken aslında iyi bir sanatçının yapıtı yoluyla amacını akla ve duygulara en iyi şekilde dokunacak tarzda verebileceğini belirtir. Bu sanatçı ve alımlayıcı arasındaki ilişkinin derinleşmesine de neden olacaktır. Kimileri bunu belirtmesinin bile Freud'un sanat konusundaki değerini gösterdiğini düşünürler: " Freud'un değeri, sanat yapıtlarını anlamaktan elde edilen zevkin ve doyumun altını çizmesi, sanat yapıtı ve onunla ilişkiye geçen kişi arasında sıkı, ayrıcalıklı bir ilişkinin kurulduğu andan başlayarak bu duyguların kaynağını açıklamasıdır"(Marc 2008:207). Her ne kadar duygular belirsiz olsa da, önemli olan insanların sanat yoluyla varoluşlarına, tutkularına ve bilinçaltına ulaşmaları ve buradan çıkarak doğal alandan yada kendi doğalarından kültürel alana uzanmalarıdır. Uygarlaşma bu anlamda insanın dürtülerinin bilinç yoluyla kontrolü, duyguların ve tutkuların dizginlenmesi ve iç enerjinin başka alanlara aktarımı yoluyla şekillendirilmesidir. Sanatçı ve izleyici arasında kurulan sıkı ilişki de bu katharsis için bir ön hazırlık olmaktadır. Dolayısıyla bu katharsis insanın hem uygarlaşma, hem bilinçlenme hem de ruhsal açıdan sağaltımı için gereklidir. Psikanalizi sanatla birleştirmek suretiyle Freud, insanları ruhsal olarak tedavi edebilmenin çift yolunu bulmuş gibidir. Bu anlamda; " Freud hekim olmasına karşın psikanalizi yalnızca ruhsal hastalıklarda kullanılan bir tedavi tekniği olarak tanımlamak istememiş onu hem insan ruhsallığının bilimi yani psikolojinin parçası saymış, hem de sanatsal, felsefi ve dini sorulara yanıt sağlayacak bir bilim olarak görmüştür"(Talat 2007:7). Psikanalizin bir bilim olarak belirmesi ve sanatla birleşerek bir katharsis gerçekleştirmesi sessiz kalan yapıtın, sanatçının ve izleyicinin bilinçaltı çözümlemesine olanak tanıyan süreçlerin önünü açmıştır. Bu anlamda çağdaş sanatların zihni bir bulmaca çözmeye zorlar gibi dirençli yapısının açımlanmasında Freud ve psikanalizin etkisi kuşkusuz önemlidir. Freud'un sanatçı çözümlemelerinde özellikle onların yapıtları aracılığıyla bilinçaltı çözümlemeleri değindiğimiz gibi çok ses getirmiştir. Özellikle Leonardo da Vinci, Dostoyevski, Mikelanj, Goethe ve Shakespeare bu çözümlemeye konu edilmiş sanatçılardır. Bunların yaşamları ve yapıtları üzerinden kapsamlı bir çözümlemeye ulaşan Freud, sıkça eleştiri alsa da genellikle sanatçıların yaratılarındaki bilinçdışı arzuların sebebi üzerinde ısrarla durmuştur. Bu noktada önemli bir tespiti insanların ve de elbette sanatçıların mesleklerine verdikleri büyük çalışma saatlerinin onların cinselliklerini körelteceği düşüncesidir: " Günlük yaşamlarına ilişkin gözlemlerimiz, insanlardan çoğunun, cinsel içgüdülerindeki enerji yükünden küçümsenmeyecek kadar büyük miktarları mesleksel uğraşlarına kanalize ettiğini ortaya koymaktadır"(Sigmund 2007:15). Bu anlamda özellikle Leonardo da Vinci'nin pasifliği ve umursamazlığının onun cinsel yönden körelmesiyle açıklanabileceğini düşünen Freud,aynı zamanda sanatçının, insanın yaşamı için vazgeçilmez olan sevgi(eros) ve tutkulardan uzak bir yaşamının olmasını da bu pasifliğine ve çoğu zaman eserlerini bitirmeden bırakmasına bağlamıştır: " Leonardo'nun yaşamında başka büyük kişilerde görülmeyecek gibi güçlü bir sevgi yoksunluğuyla karşılaşmaktayız. Başkalarının bol bol tadını çıkardığı o hem yüceltici, hem helak edici çoşku fırtınaları anlaşılan

Leonardo'ya hiç dokunmadan geçmiştir"(Sigmund 2007:12). Sevgi Freud için bir anahtar kavramdır,tıpkı ölüm gibi. Bu anlamda sevgi eksikliğinin insanın yaşamındaki yıkıcı karakterini göstermek önemlidir. Bu sevgi eksikliğinin Leonardo için ve elbette sadece onun için değil tüm insanlar ve sanatçılar için yitiminin nelere yol açabileceğini gösterirken çalışma dürtüsü ve sevgi ilişkisini özellikle vurgular. Çünkü onun için yaşam böyle bir şeydir. Yaşanır, çalışılır ve sevilir. Oysa insanın sevgiden uzak kaldığı durumlar çalışmak için yeterli iç enerjiyi sağlayamadığı, seçimlerde bulunamadığı, kendisinde eksikliğini duyduğu şeyi aramanın da yitimidir. Bu anlamda sevgi konusunda yitik bir adam olan Leonardo için asıl önemli olan bu yitikliğinin onun çalışma ve arama ilgisinin arasında onu seçimler yapmaya götürmesi ve onun araştırma ilgisini üstün tutmak yöntemiyle sanatı ihmal etmesidir: " Leonardo'nun gelişiminde bilim adamı kişiliği sanatçı kişiliğine hiçbir vakit tam bir özgürlük tanımayarak üstadın çalışmalarına çokluk ağır kısıtlamalarla karşı çıkmıştır. Hatta belki sonunda düpedüz baskılamıştır bu çalışmaları"(Sigmund 2007:1). Leonardo sanatçı kişiliğinden ödün verdiği için yaşamının son anlarında bile kendini bağışlamamıştır. Ama onun değeri ve önemi yapıtlarının yorumlanması vasıtasıyla birçok sanatçı ve düşünürü onun yaşamı hakkında düşünmeye yönlendirmiştir. Sanatçıların yaratılarının sessizlikten sese dönüşmesinde önemli bir adım olan psikanaliz özellikle Sigmund Freud ile yapıt sanatçı, sanatçı izleyici, yorumlama ve anlamlandırma süreçlerine çok boyutluluk kazandırmıştır. Freud, etkilendiği sanatçılar ve onların yapıtları aracılığıyla sanatın aslında yorumlanmaya açık bir alan olduğunu, yaratılan eserler vasıtasıyla sanatçıların seçimlerini, onlardan etkilenmek suretiyle izleyicilerin istek ve tutumlarını göstermeyi amaçlamıştır. Bu anlamda psikanaliz, sanatta en gerçek değerini bulmuştur demek isteriz. Her ne kadar Freud yaşamının sonlarında psikanalizin estetiğe hiçbir katkısı olmadığını söylese de biz onun zaten sanat ve estetik arasındaki ayrımda her zaman sanatı daha değerli gördüğünden bahsetmiştik. Sanata psikanalizin ve psikanalize de sanatın katkısı inkar edilmeyecek şekildedir: " Freud' un öncülüğünde gelişen psikanaliz felsefeden antropolojiye,tarihten sosyolojiye kadar pek çok disiplini etkilemiştir. Gerek bir sanat eserini incelerken, gerek yaratıcılığa dair süreçleri anlamaya çalışırken ve gerekse bizzat sanatçı üzerindeki etkileri nedeniyle psikanaliz, sanatın her dalında esin kaynağı olmayı sürdürmektedir"(Özden 2016:7). Bütün bunların neticesinde şu açıktır ki Freud psikanaliz yöntemiyle ve psikanalitik bir sanat kuramı ile her şeyden önce yapıta, sanata, sanatçıya ve güzelliğe bakış açısını değiştirmiştir. Yapıt için öznel anlamın ve yorumlamanın değişkenliğini vurgulamış ancak bunun nesnel, bilimsel bir tarzda incelenebileceğini de bizlere göstermiştir. Güzellik yerine, aklı zorlayacak, yaşamdaki iç enerjiyi yansıtacak, dirençli yapıtlara ve sanatçılara yönelmiş ve bunların çözümlemesine girişmiştir. Freud için sanat aslında, tutkuları ve bilinçaltını baskı altında tutmak isteyen ve manevi alanlara bile bunu uygulamak isteyen uygarlıkla hesaplaşmanın sonucudur. Sanatçı yaratır ve baskılara karşı koyar, alımlayıcı bu yaratıya eşlik etmek suretiyle kısa sürede olsa uygarlığın baskıcı ve dayatan dünyasından uzaklaşır. Her ikisi de bilinçaltının bilinç üzerine kısa süreli de olsa hayallerle, düşlerle çıkması yoluyla ortak bir düşü paylaşırlar. Bu düş, insanları birleştiren ve onların içindeki şiddeti ve hırsı körelten doğal olanın zaferidir. Bu düş sanatın kısa süreli de olsa zaferidir.

KAYNAKLAR

BOZKURT, Nejat; Sanat Ve Estetik Kuramları; Asa Yayınları Bursa 2004.

FREUD, Sigmund; Yaşamım ve Psikanaliz; Çev. Kamuran Şipal; Say Yayınları İstanbul 1993. Freud, Sigmund; Psikanalize Yeni Giriş Dersleri; Çev.Selçuk Budak; Öteki Yayınları Ankara 2000.

FREUD, Sigmund; Uygarlığın Huzursuzluğu; Çev. Haluk Barışcan; Metis Yayınları, İstanbul 2004.

FREUD, Sigmund; Sanat ve Sanatçılar Üzerine; Çev. Kamuran Şipal; Bozak Yayınları İstanbul 2007.

JIMENEZ, Marc; Estetik Nedir?; Çev. Aytekin Karaçoban; Doruk Yayımcılık İstanbul 2008.

MANNONİ, Octave; Sigmund Freud; Çev. Veysel Atayman, Turgay Kurultay; Alan Yayınları İstanbul 1992.

MURRAY, Chris; Yirminci Yüzyılda Sanatı Okuyanlar; Çev. Suğra Öncü; Sel Yayıncılık İstanbul 2009.

PARMAN, Talat; Freud ve Çağdaş Sanat; Editör: Şeyda Öztürk; Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

TERBAŞ, Özden; Rüyalardan Gerçekliğe Psikanaliz ve Sanat; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları İstanbul 2016.

TÖGEL, Christifried; Şipşak Freud; Çev. Gül Gürtunca; Doğan Kitap Yayımcılık İstanbul 2013.

TURGUT, İhsan; Sanat Felsefesi; Bilgehan Matbaası İzmir 1991.